

Социокултурен модел на развитие на град Раднево

Мария Младенова, Софийски университет „Св. Кл. Охридски“

Mariya Mladenova, Sofia University „St. Kl. Ohridski“

Socio-Cultural Model of Development in the City of Radnevo

Annotation: *Founded in the 1750s, The village of Radnevo, depending on its geographical location (in the Upper Thracian land, near the town of Stara Zagora) has provided the livelihood of its inhabitants mainly through agricultural activities. Before and, especially after the Liberation, the village was formed as a large cereal center, developing cereal-trade activities related to cereals throughout the region. This role is further enhanced by the construction of the Simeonovgrad – Radnevo – Nova Zagora railway line in 1872-1873. Trade and production of wheat and others continues to be the main way of subsistence for the inhabitants of the village until the Second World War. The new communist authority in Bulgaria decides to take on the path of heavy industry, and this requires energy. It turns out that the East Marshall Coal Basin is the largest in the country and it is decided to create Maritza-Iztok Mines – energy enterprise. The headquarters of the enterprise is organized in Radnevo village and the new city completely changes its socio-cultural development model.*

1. Социокултурно развитие на село Раднево от 1878 до 1944 година

Раднево е обявено за град на 7 септември 1964 година. От създаването си през 1750 година до 1906 г. селцето се нарича Радне махле, но след това се преименува на Раднево. От 1911 година селото придобива правата на околийски център. Още по времето на османското владичество, през 1872-1873 година е построена железопътната линия Симеоновград – Раднево – Нова Загора, от френската фирма „Барон Хирш“. Веднага след изграждането ѝ, във вече земеделско ориентирания район, търговията започва да се развива с бързи темпове. По време на османското владичество, Радне махле и селищата около него спадат към Ескизаарската кааза, Филибелски санджак. Впоследствие, някои от тях се числят към новообразуваната Енизаарска кааза, но без самото Радне махле и Караборун (дн. с. Знаменосец). От сто и четирите села в каазата едва 14-15 са с турско население и незначителен брой села имат смесено население – турско и българско (Койчева 1970).

Тъй като Ески Заара – добре развит зърнен търговски център е в близост до Радне махле, голяма част от жителите на селцето също се занимават с търговия на зърнени храни. След построяването на жп линията самото Раднево става търговски център. Железопътната линия разделя селото на две части – „Селото” и „Гарата”. В Радне махле се заселват търговци, чиновници и занаятчии – гърци. По-късно гърците са заменени от българи, които идват от съседните градове, особено от Стара Загора. Един от тези старозагорски преселници е и бащата на поета Гео Милев, който е роден в Раднево, както се е нарекло скоро след Освобождението селцето.

Селяните от околните села започват да наричат Раднево „Меркеза”. Това название се употребява и до днес. За хората от онова време е било голямо събитие, ако могат да отидат до „Меркеза”. Населението на селото расте. Наблюдава се голямо движение на хората. В една и съща година се изселват известен брой жители в градовете, но и в Раднево се преселват селяни от околните села. Преселването надминава изселването, тъй като Раднево расте. През 1940 година село Раднево наброява 800 къщи. Населението е предимно българско. Има няколко арменски семейства, около 100 души цигани. В „Селото“ живеят няколко семейства демирджии. Те са християни, но по външен вид приличат на роми. Не сключват брак с българи, а се женят само помежду си. Занимават се предимно с железарство и точиларство. През 1936 година общината ги оземлява и демирджиите започват да се занимават и със земеделие.

Най-старото обществено учреждение в Раднево е църквата „Св. Иван Рилски”. Построена е по инициатива на Драго Константинов, който е клисар в църквата на съседното село Караборун (дн. с. Знаменосец). Радневци чувстват срам, защото селата около тях са по-малки, а отдавна вече имат църкви. През пролетта на 1874 година Драго Константинов кани енорийския свещеник Георги Желев да дойде в Раднево. Всички селяни са събрани на мегдана и им се предлага да си построят църква. Константинов слага кърпата си на земята и пуска шест турски пари в нея. Всички останали селяни последват примера му. По този начин се събира известна сума, достатъчна, за да се построи църквата. На 4 май 1877 г. се поставя основният камък на постройката. След пет месеца църквата е завършена. Радневци канят майстори зидари от гр. Трявна, за да украсят сградата. Още през същата година църквата е разрушена от оттеглящите се турски войски по време на Руско – Турската Освободителна война, но след 3 години е възстановена отново. През 1936

година към църквата е построена камбанария висока 14 метра. Преди 9 септември 1944 г. – на 1 ноември се е празнувал празникът на радневската църква. На тази дата се е правел едnodневен събор в селото.

Друга важна обществена институция е общината на град Раднево. Тя е основана през 1888 година. Първият кмет, избран от селяните е Дичо Попов. Новото учреждение се е помещавало в една малка стаичка в пристройка до църквата. Общинският дом е построен едва през 1929 година. През 1934 г. Радневска община става централна община на 12 села – Знаменосец, Трън, Рисиманово, Любеново, Бели бряг, Трояново, Тихомирово, Даскал Атанасово, Тополяне, Българене и Константиновец. Жителите на цялата община са над 11000. През 1944 година селата Любеново, Рисиманово и Българене се отделят в самостоятелна община.

Първата просветно-културна организация в Раднево е читалището, което е основано от младежи през 1919 г. След 7 години се построява читалищен дом на централно място – между „Селото” и „Гарата”. Читалището се състои от театрален салон и библиотека. Годици наред в него се изнасят представления от Радневската театрална трупа и от чужди театри. Библиотеката е основана с няколко хиляди тома прочитна литература. През 1939 година читалището се снабдява и с кино апарат. Отначало самият читалищен салон се ползва за кино, но се оказва неподходящ за тази цел. Така през 1940 г. започва да се изготвя голяма постройка, специално за кино. Кино-театърът отваря врати през 1943 г. Общината помага за построяването на сградата като дарява 1 млн. лв. Популярната банка дава 300 хил. лв. помощи и 300 хил. лв. заем. Самата постройка заема площ от 700 м² и има 500 места, широка сцена, стаи за артистите, библиотека и магазини. Постройката, заедно с мястото, струват 4 500 000 лева.

Точни данни относно първото училище в селото няма. Предполага се, че то е основано не много след построяването на църквата. Отначало училището се е помещавало в частни къщи из селото, а по-късно се мести в църковните постройките.

През 1896 г. се отваря и класно училище до втори клас. Едва през 1911 г. се открива и пълна гимназия. Междувременно, в района на „Гарата” се открива училищен клон с четири отделения за децата от тази махала. Той се помещава в частни къщи, а по-късно се мести в едно старо дъсчено здание, което по-рано е било търговски клуб, а след това – амбулатория. През 1912 година в село Раднево се построява нова самостоятелна

амбулатория. С порастването на „Гарата” става наложително там да се построи голямо училище. През 1931 г. то става факт. От 1927 г. съществува допълнително земеделско училище. Младежите, които са завършили трети прогимназиален клас, са се записвали в двугодишния курс на това училище. Земеделското училище е държавно. Персоналът му се състои от директор – агроном, учителка със специално земеделско образование и лекторка по шев и кройка. Лектор в училището е и участъковият лекар.

В Раднево земеделието и животновъдството са основният поминък на хората, търговията също е силно развита. Търговци са десет души гърци, двама арменци, един евреин и двама българи. Един от тези двама българи е хаджи Ангел. Той основава голяма търговска фирма, която съществува чак до 1930 г. През първите години след Освобождението се развива търговията със зърнени храни, а в последствие и търговията с манифактурни стоки, строителни материали и др.

Има и много занаятчийски работилници – сарачници, опиничарници (работилници за цървули), шивашки, коларожелезарски, дърводелски и др. Те процъфтяват, защото са свързани с нуждите на населението.

От двете страни на пътя, около постройката на гарата са се издигат множество сгради – търговски и занаятчийски дюкянчета, образуващи типичната източна чаршия. Таксите за пренос на стоките с железницата са много високи. За превоз на един вагон с жито, компанията на „Барон Хирш” е вземала толкова, колкото е струвала една трета от цялото жито. Вестник „Земеделие” от 1884 година съобщава, че Дирекцията на земеделието е влязла в преговори с компанията на Хирш, за да се намали таксата за пренос.

Скоро търговците започват да си строят къщи около гарата. Това са постройки на два етажа, като първият е магазин, а вторият – жилищен. Къщите са с модерна архитектура и изграждат образа на новия квартал, който започва да се оформя около гарата.

Появяват се и кръчми и гостилници. Една от първите е собственост на Илчо Шиваров.

В селото има и хотели. Първият е от 1926 година. Името му е „Борис” и се помещава в собствена сграда, на 150 метра от гарата, съществуваща до ден днешен, макар и запустяла. Братя Михалеви пък имат хотел на два етажа. Той продължава да съществува и след 1944 година.

Голямо значение за местната търговия има и тридневният панаир в Раднево, водещ своето начало от 1894 година. Панаирът не е мострен, нито международен, но е един от най-старите и най-големи Южнобългарски панаири, който масово се посещава от търговци от цяла България, Гърция и Турция. Панаирът се открива ежегодно една седмица преди Илинден и заради това се нарича Илинденски. Този панаир продължава и до днес, но преди четири години датата му се сменя, като се слива с празника на града – 7 септември, и сега продължава от 5 до 8 септември.

Антигръцките вълнения в страната през 1905-1906 година карат много гръцки търговци умишлено да фалират и да навредят на българските търговци. Вестник „Средна гора“ от 1905 година съобщава за такъв случай.

През 1923 година в Раднево се създава търговският картел „Житен клас“ с председател Христати Атанасов. Членове са други търговци на жито. Целта на картела е да компенсира останалите след щетите на гърците търговци. Картелът съществува до 1926 година.

От година на година село Раднево се издига като търговски център и е на първо място по търговия в Южна България. През 20-те година на XX век в Раднево е имало 20 души търговци с висше търговско образование, за сравнение със Стара Загора, където са били 8 човека.

Покрай търговията, в Раднево се развива и банковото дело. Според Берлинският договор (1878), аграрният въпрос не е напълно разрешен. Турците си остават собственици на земята и селяните имат нужда от пари, за да им я платят. Така започва да се развива лихварството. За да се предотврати експлоатацията на дребните селяни от лихварите, през 1905 година в Раднево се открива Земеделска каса. Тя кредитира само земеделските стопани, при наличието на солидни гаранции. Земеделските каси се създават още по време на османското владичество от реформатора Митхад паша и остават в наследство на българския народ. Такава каса в Раднево просъществува до 1930 година, когато се преустройва на Българска земеделска банка и става клон на Старозагорската банка.

На 9 август 1922 година в Раднево се открива агенция и на Българска народна банка. Първият ѝ директор е Ангел Маринов.

Най-изгодни за кредитоискателите са популярните банки. Техните влогове се увеличават, защото са влогове на дребни спестители, а същевременно това са банки за

дребни кредитори, гарантирани предостатъчно. На 9 февруари 1925 година е основана Радневската популярна банка по инициатива на управителя на агенцията на Българска народна банка, Ангел Маринов, и с участието и подкрепата на най-големите радневски търговци.

През 1928 година на 9 юли, група едри търговци, създават акционерно дружество с основен капитал 1 млн. лева и слагат началото на Радневската търговска банка. Тя има клон и в Нова Загора. При разрастването на работата ѝ, Българската търговска банка – София, откупува 514 от акциите на Радневската банка. По-късно същата се слива с Южнобългарската банка и става неин клон в Раднево. Радневска търговска банка просъществува чак до 1934 година.

От 1929 г. в Раднево е открит и клон на Френско-българската търговска банка, наречена още Интербанка. Тя съществува до 1934 г. и чрез реорганизация се преобразува в клон на новосъздадената през тази година Банка български кредит, която подпомага изключително търговците.

Още след прекарването на жп линията през Раднево, наред с търговията, се развиват и занаятите. До 9 септември 1944 г. в Раднево са регистрирани 150 занаятчийски предприятия. От занаятите процъфтяват тези, които са свързани с бита на населението. Първият занаят, който намира добър прием в Раднево и дава възможност за препитание е опиничарството (цървулджийството). Един от първите опиничари в селото е Еньо Петров – кундурджията. През 1885 година арменецът Гарабед Степанян, в съдружие с Рупен Русчукян, отварят първата железарска работилница в Раднево и произвеждат прочутите навремето веялки за селскостопанско производство, дребен земеделски инвентар като плугове и др. По-късно се развива и арабаджийството (правене на каруци).

След Първата световна война, в Раднево, голяма коларо-железарница откриват братя Динчеви – Каньо, Димитър и Пенчо от с. Бели бряг. Отначало се занимават с коларо-железарство, но в последствие и те започват да произвеждат земеделски инвентар, и най-вече прочутите веялки на братя Динчеви. През 1923 г. те закупуват една динамомашина и със съгласието на общината започват да разпространяват електричество по главната улица, а след това и из цяло Раднево. Това се случва от 1928 до 1929 година.

Малко по-късно се появяват и други занаятчийски работилници. Христо Гайдов има шивашка работилница. Той е добър майстор и има 8 чирака и калфи. Шивачи са още

Стоян Георгиев, Йордан Стоянов, Гочо Манчев и др. Тенекеджийските работилници са две и са на евреи, единият от които е Моис. Кожухарски работилници имат Георги Шопов и Диньо Дичев – Лайпциг, който през 1928 година е награден със златен медал. Първата текстилна бояджийница е открита от Злати Петров през 1899 г. Бояджийницата е модерна и има желязна преса. След това през 1932 и 1935 година отварят врати още две бояджийници. В Раднево има и няколко дърводелски работилници. Освен това има и жени занаятчййки – плетачки, които имат и по няколко работнички.

До 1944 година в Раднево няма промишленост, освен няколко мелници по река Съзлийка. Ако може да се приеме за промишлено предприятие, от 1897, в Раднево има открит и дарак. Собственикът му е Митьо Николов. Този дарак съществува до Първата световна война.

Радневецът Петко Ангелов открива през 1905 година първата маслобойна за добиване на масло от орехи и сусам, защото по това време в района не се сее слънчоглед. Около 1920 г. е открита втората маслобойна за добиване на масло, вече и от слънчоглед. През 1926 г. Генчо Калчев и Минко Станчев откриват третата маслобойна за производство на слънчогледово масло. Отначало всичко се върши на ръка, но скоро маслобойната се сдобива с хидравлична преса, която значително облекчава труда.

През 1928 година в Раднево се открива предачница. Това предприятие не успява да се утвърди на пазара и приключва дейност през 1938 г.

През 1932 година се създава фабрика „Вата” – акционерно дружество за производство на медицински памук и превързочни материали. Това е първата фабрика за обработка на памук в България. Тази фабрика изнася памук за цялата страна. Тя има собствена сграда и в нея работят около 100 работника – мъже и жени.

През 40-те години на XX век радневки вече не носят традиционните си носии (сукмани). Жените се обличат с рокли от памучен плат и вместо кюркове, носят палта. Само старите жени продължават да се обличат по традиционния начин, а младите прибягват към носиите, когато има някакъв празник.

Отново през 1932 година в Раднево е открита Химикофармацевтичната лаборатория за производство на лекарства, предимно за сърдечно болни. В нея работят около 50 души. Предприятието работи до 1947 г.

През 1936 година в Раднево се създава фабрика за производство на гипсово брашно. Собственици са ѝ братята Стоян и Петър Бухчеви от Стара Загора. Гипсовата фабрика в Раднево е единствената фабрика за суров гипс в България и изнася по 500 вагона гипс на година.

Всъщност, земеделието, търговията и леката промишленост са препитанието на радневци от Освобождението до 1944 година. След Втората световна война, енергийните нужди на държавата и географското положение на региона, който се намира около Източномаришкия въглищен басейн, променят цялата съдба на Радневска община и нейното население. От земеделски, районът се превръща в индустриален.

2. Социокултурно развитие на град Раднево от 1944 до 2014 година.

След Втората световна война, България е една от страните в Европа с най-изостанала енергийна база. Само един процент от произведената в страната енергия се преобразува в електрическа. Специфичното енергопотребление на България е 6 пъти по-ниско от средното в света за онова време и 11 пъти по-ниско от средното в Европа. В сравнение с развитите страни, българската енергетика изостава до трийсет пъти. Само 13,2% от всички населени места в България са електрифицирани. Новата комунистическа власт в България иска да поведе страната по пътя на тежката промишленост и индустрия, а липсата на енергийни мощности е огромен проблем пред нея. Съществува огромно препятствие пред развитието на съвременната стопанска структура. Цялата стопанска програма на правителството би се обезсмислила, ако своевременно не се осигури необходимата електрическа енергия. Налага се бързо да се открият правилните средства и методи за усвояването на местните енергийни суровини.

Оказва се, че Източномаришкия въглищен басейн е най-големият в страната. Въглищата в него са 57, 2% от всички въглища в България.

Преди да се вземе решение за обработването на Източномаришкия басейн, славата на въгледобива в България се носи от Държавни мини „Перник“. Дълго време Перник е символ на миньорството и на въглищната промишленост у нас. Тази слава не е случайна. В продължение на седем десетилетия – от края на XIX век до началото на 60-те години на

миналото столетие, ДМ „Перник” са главният производител на въглища в страната, главният доставчик на гориво за Българските държавни железници, индустриалните предприятия, топлоелектрическите централи и населението. През определени периоди добивът на мината надминава 90% от целия национален добив. През 1960 г. ДМ „Перник” стигат своя връх и предоставят на страната 8 783 894 тона въглища. След това, поради изчерпване на голяма част от запасите, добивът в Пернишкия въглищен басейн, започва да затихва и да намалява.

През същата тази 1960 година, като резултат от стратегическа държавна далновидност, в противоположната на Перник част от България – в Югоизточна Тракия, влиза в експлоатация един нов открит рудник – „Трояново 1”. След четири години започва работа втори рудник – „Трояново 2”. След още пет години – трети – „Трояново 3”. Изградени са и три ТЕЦ-а. Започва работа СМЕК „Марица-изток”, със седалище в град Раднево. Това предприятие не изчерпва значимостта си с приноса за развитието на въгледобива и електроенергетиката ни. Мини „Марица-изток” имат особено важно значение за икономическия напредък на района, за изграждането и благоустрояването на селищата в него.

С изследването на Източномаришкия басейн става ясно, че в източната част на Тракийското поле има младотерциерен въглищен басейн. Географските му граници са: на изток – Свети Илийските и Манастирските възвишения, които слизат под Нова Загора, на север – подножието на Средногорските възвишения, на запад – тези между Стара Загора и Чирпан. Полите на Източните Родопи образуват южната му географска граница. Този басейн е изследван още докато страната е под османско владичество, след това изследванията продължават. Става ясно, че източната част на огромния басейн е най-подходяща за обработка и така започва съществуването си Мини „Марица-изток”. Първият правителствен документ след 9 септември 1944 година, по силата на който в Източномаришкия басейн се създава минно предприятие, е Постановление на Министерския съвет № 652 от 16 юни 1951 г. Точка първа на постановлението гласи: „На основание чл. 1 от Закона за държавните предприятия въглищните находища в източния район на Маришкия каменовъглен басейн се обособяват в Държавно минно предприятие на самоиздръжка под наименованието „Марица-изток”.”. Управлението на предприятието е в град Раднево. Община Раднево също преминава на собствена издръжка. Вместо

днешния модел на управление, чрез делегиран държавен бюджет, Радневска община е на самостоятелен бюджет и не само изплаща своя огромен дял за поддържане на икономиката на страната, но тъй като надвишава този дял, използва останалите средства за общински нужди.

Освен многото хора, които получават работно място по време на построяването на огромното по мащабите си предприятие, на постоянна работа след изграждането на комплекса са 8800 човека от региона и не само. Работа получават хора както от община Раднево и Стара Загора, така и от общините: Сливен, Нова Загора, Хасково, Кърджали, Казанлък, Чирпан и др.

Предприятието „Марица-изток” започва да развива голяма социално-битова дейност. С негови средства е изграден Културният дом в град Раднево (1980 г. сградата е завършена). Построени са хиляди жилища в града. Изграждат се две детски градини. За нуждите на „Марица-изток” от специалисти миньори в град Раднево през 1962 година се открива „Техникум по механизация и автоматизация на открити и закрити рудници инж. Иван Бънзаров”. Там и до днес се подготвят кадри за работа в минното предприятие. Може да се спомене и огромната благоустройствена дейност, която „Марица-изток” развива в град Раднево – водопровод, електрификация на целия град, пътна инфраструктура.

Преди двадесет години се създава и археологическия музей на град Раднево – „Марица-изток”. През своето 20-годишно съществуване Археологическият музей „Марица-изток” развива интензивна дейност. Проведени са 5 научни конференции, 15 изложби, регистрирани са над 250 археологически обекта, в това число надгробни могили, некрополи, открити селища и селищни могили, ямни комплекси, крепости, базилики. Проучени са 54 археологически обекта. Фондът на музея разполага с предмети от обекти в землището на гр. Гълъбово и землищата на селата Медникарово, Искрица, Полски градец, Мъдрец, Главан, Знаменосец, Староселец, Ковачево и др. АМ „Марица-изток” разполага с богата временна експозиция. Най-ранните находки в нея датират от каменно-медната епоха от гр. Гълъбово. Сред тях са костени женски фигури, свързани с религиозните вярвания на хората и две „култови масички”. В музея се съхраняват златни и сребърни накити от ранната бронзова епоха, които нямат аналог в България. Интерес представляват съхраняваните в музея предмети от Средновековието. Между тях са бронзови и стъклени гривни, бронзови кръстове, рисувана и сграфито керамика. За популяризиране на научната

дейност на музея са издадени 7 тома от поредицата „Марица-изток. Археологически проучвания” и том I от поредицата „История и култура на Раднево и радневския край”.

Вътре, в самата сграда на централното управление на „Марица-изток” също има малък археологически музей, който представя свои изложби с открити по време на работа експонати.

С помощта на предприятието в общината са изградени 16 паметника и паметни знаци на загиналите във войните. През 2010 г. на централната алея в града е издигнат и паметник на загиналите по време на изпълнение на служебния си дълг в комплекса „Марица-изток”. Къщата-музей на Гео Милев е възстановена със средства на предприятието и в най-скоро време очаква своето откриване за посетители.

Що се отнася до грижата за човека и неговите нужди, през годините предприятието изгражда свои почивни бази в Царево, Несебър, Велинград, Пампорово, Старозагорски минерални бани, Боровец и др.

„Марица-изток” предоставя средства за изграждането и на днешните сгради на общината, социални грижи, полицията, ритуалния дом, пощата и съда. Помещението на галерията в град Раднево също е изградено от Мини „Марица-изток”.

В североизточната част на [град Раднево](#) е разположен най-големият паметник в България на Българският светец Иван Рилски – покровител на българския народ и закрилник на миньорите, също изграден от „Марица-изток”. Мемориалният комплекс е висок 32 метра и е построен през 2007 г. по проект на скулптура Минчо Минев.

Болница МБАЛ „д-р Димитър Чакмаков” също е построена с помощта на комплекса. На територията на град Раднево е и психиатрична болница „д-р Георги Кисъв”, в построяването на чиято сграда „Марица-изток” взема участие.

Предприятието „Марица-изток” изменя изцяло облика на град Раднево. Докато преди 1944 година, това е район с изцяло земеделска ориентация, то след това тук се развива огромна тежка промишленост. Населението има заетост и регионът процъфтява икономически. Стъпката към минната индустрия в района го изгражда като това, което е днес.

2.1. Разрастване на град Раднево с разработването на Мини „Марица-изток”.

Навярно никой не мисли, че изграждането и пускането в ход на едно толкова мащабно предприятие, не променя живота на хората от региона в социокултурен план.

Самото находище на въглищния пласт минава през много населени места. Държавната политика по изселването започва още след 1960 година. За нуждите на предприятието са изселени и първите селища, през които ще мине рудникът. Това са село Търговище, върху което сега се намира язовир Овчарица, село Малка детелина и село Голяма детелина. Жителите на тези села получават пълно обезщетение от държавата – изплащат им се в пълен размер разрушените домове, добитък и прилежащи земеделски земи. На всички е даден шанс за получаване на гражданство в по-големите околни градове – Стара Загора, Нова Загора, Раднево. Предоставят им се нови домове. След 1989 г., когато започна връщането на земите в България, всички хора, имали земя в землищата на закритите села, са обезпечени чрез получаване на съседни парцели или рекултивирани от предприятието площи. Други села, в които рудниците навлизат са Гледачево, Трояново, а в последните години и Любеново, Константиновец и Бели Бряг. Хората от последните три села се погребват в община Раднево, като най-близка, от последните три години, тъй като самите гробища от тези села са вече изместени на територията на гробищния парк в Раднево.

В следствие на това закриване на селата, община Раднево се разраства, посрещайки потока от хора. В Раднево се обособяват два нови квартала – Гледачевски (от жители на село Гледачево) и Терфилийски (от жители на селата Малка и Голяма Детелина).

Повечето по-възрастни хора не приемат преселването си, понеже са откъснати от родните места, от поминъка си. Младите, обаче, приемат положително това, че им се дава шанс да живеят в град, където има училища, болница и др. Всички преселници в активна възраст получават право да работят в „Марица-изток”, което още повече повишава жизнения им статус.

Между новите жители на Раднево и кореняците не съществува никакво напрежение. Повечето от тези хора работят заедно и децата им се обучават заедно. Така или иначе, градската култура на Раднево е още много млада и се оказва, че хората, които идват тук от околните села, не носят със своите обичаи нищо ново и непознато за радневци.

Последните села, в които рудниците навлизат в момента са Бели бряг и Трояново. Във връзка с осъществяване на добива на въглища като част от Българския енергиен холдинг – БЕХ, Мини „Марица-изток” ЕАД, гр. Раднево придобива чрез закупуване

земеделски земи и къщи в селата Бели бряг и Трояново, собственост на физически и юридически лица, попадащи в площта на предоставената концесия за добив на твърди горива-лигнитни въглища от находището на Източномаришки въглищен басейн с Решение № 655 от 13.07.2005 г. на Министерски съвет (д.в. бр. 61/2005 г.). Дружеството има Цялостен проект за разработване по години за срока на договора за концесия, т. е. за 35 години, който е одобрен от МИЕТ и в него са включени дългосрочните инвестиционни програми на дружеството, в които са предвидени и необходимите финансови ресурси.

Ежегодно се определят територии за развитие на минните дейности, съгласно утвърдени от Министерството на икономиката, енергетиката и туризма, годишни инженерни проекти. Те се разработват на базата на технически проекти за развитието на минните работи в средносрочен план на всеки пет години. Възложен е проектът за периода 2011-2015 година на „Минпроект” АД – като част от рамковия договор за съвместна работа. На основание на предварителните разчети на проектантите се очаква навлизането в зоната на санитарен минимум за отстояние на минните дейности до жилищни сгради да бъде достигнато до 2015 – 2016 г.

На всички собственици на земеделски земи, необходими за развитието на минните работи е направено писмено предложение за закупуване на имотите по цени определени от независим лицензиран оценител, който е избран от минната компания след проведена процедура по Закона за обществените поръчки. С всеки собственик на земеделски имот се провеждат и лични преговори за осъществяване на сделка за покупко-продажба, по цени по-високи от оценките в размер от 600 до 1000 лева на декар, съобразно категориите на земите в землищата на посочените населени места, при реална пазарна цена на земята в региона от 350-400лв/дка. От 2007 г. до момента, в повечето случаи обаче, собствениците изразяват несъгласие с предложените цени и заявяват претенции от порядъка на 2500 – 5000 лева за декар земеделска земя.

В момента не се извършва отчуждаване на земеделски имоти, независимо че с последните изменения в Закона за енергетиката от 2009 година се дава правна възможност при непостигане на съгласие от страна на собствениците на недвижими имоти, попадащи в границите на концесионната площ, да се предприемат действия по принудително отчуждаване на имотите, по реда на Закона за държавната собственост.

Политиката на Дружеството е да постигне съгласие със собствениците за доброволна продажба на имотите, тъй като осъзнава деликатността на въпроса. Същевременно се изготвят и Подробни устройствени планове /ПУП/ за 10 годишни периоди, с оглед осигуряване на възможност за принудително отчуждаване, при евентуално разминаване в разбиранията между страните за осъществяване на сделка. През 2008 година е възложено от Мини „Марица-изток” ЕАД на „Мапекс” АД изработването на Подробни устройствени планове за периода 2008-2018 година. Те се предоставят на заинтересованите общини и се публикуват в Държавен вестник. Обсъждат се с общините и се одобряват от съответните общински съвети.

Към настоящия момент се осъществяват сделки за покупко-продажба на имоти в регулация, след предложение от собствениците, по цени, определени от лицензиран оценител, в зависимост от размера и състоянието на имота. Работният борд на рудника е на по-голямо разстояние от изискуемите 500 м. и неработният борд е на повече от 1000 м. от последните къщи, някои от които са много стари и необитаеми от години.

През 2008 г. Мини „Марица-изток” ЕАД закупува терен за разширение на съществуващия гробищен парк в гр. Раднево. През месец декември 2011 г. възледобивната компания сключва договор с Община Раднево, по силата на който Мини „Марица-изток” поема ангажимента да изготви за своя сметка Подробни устройствени планове, да промени предназначението на закупения терен за разширения на гробищния парк, което е изключително тромава административна процедура, да изготви работни проекти за гробищен парк и разширение на пътя с изграждане на паркинг към него, както и изпълнението на строително-монтажните работи по изработените проекти. От своя страна, ръководството на Община Раднево издава Заповед за прекратяване на всички дейности по извършване на погребения в гробищния парк на с. Бели бряг. Тази заповед се издава във връзка с изискванията на чл. 14 от „Наредба 21 за хигиенните изисквания за изграждане и поддържане на гробищни паркове /гробища/ и погребване и пренасяне на покойници” издадена от Министерството на здравеопазването.

С досега отправените жалби собствениците се надяват да постигнат по-високи цени за продаваните от тях имоти, но това не може да принуждава дружеството да заплаща в пъти по-високи стойности.

Ръководството на Мини „Марица-изток” ЕАД води преговорите със собствениците при спазване на действащото в Република България законодателство. Преди няколко години се проучва и международният опит и практика за осигуряването на развитието на минните работи при аналогични на източномаришкото находища в Германия и Гърция. От 2007 година в дружеството е създаден специален отдел „Недвижима собственост”. През 2009 г. бе извършено социологическо проучване от агенция АФИС за нагласите и очакванията на живеещите в селата Бели бряг и Трояново, свързани с неизбежното изселване.

Както настоящият, така и предишните ръководни екипи на дружеството винаги са осъзнавали сериозността на проблема и социалната несправедливост спрямо жителите на тези села.

Ситуацията не е еднозначна. От една страна, стои социалният проблем на жителите на селото, които изживяват изключително голям емоционален стрес, тъй като ще трябва да напуснат родните си места и домовете, които са градили с години труд и всеотдайност. Те имат моралното право да защитават своите интереси. От друга страна, Мини – „Марица-изток” имат ограничени правомощия, като стриктно спазват законодателството на страната ни. С напредването на минните работи стои заплахата от срутване на бордове в един от рудниците на компанията, което дори може да застраши живота на хората работещи там, което Мини „Марица-изток” като отговорна компания не би могла да си позволи.

С хората от село Бели бряг са проведени 6 срещи през периода 2009-2012 г., както и беше организиран приеман ден на ръководството в сградата на Управлението. Поставяните въпроси са еднотипни. Като реален резултат от срещите са постигнати редица споразумения в полза на хората:

- Редовно отразяване в местния вестник на промените в нормативната уредба и законодателството на страната, свързано с изселването на хората, отразяване на срещите, писмен и публичен отговор на въпросите поставени там и решенията им;
- Определяне на изкупни цени на декар земеделска земя в зависимост от категорията, значително по-високи от реалните пазарни такива;

- 6 месечен гратисен период за отложено предаване на владението на закупените от компанията жилищни имоти;
- Осигуряване на възможност за отдаване под наем на сграда, собственост на компанията, на желаещи наематели за обособяване на магазин за стоки от първа необходимост на хората;
- Предвижда се осигуряване на възможност на хората да вземат всичко, което могат от къщите и дворовете си, включително и строителни материали, за да не се рушат и разграбват.

Освен това, по силата на сключения през август 2005 г. Концесионен договор между Министерски съвет на Република България и Мини „Марица-изток” ЕАД за добив на въглища от находище „Източномаришки въглищен басейн”, само за 2010 г. дружеството е изплатило близо 13 млн. лв. в републиканския бюджет, като 30 на сто (почти 4 млн. лв.) от тази сума постъпват в бюджетите на общините Раднево, Гълъбово, Нова Загора и Симеоновград.

През 2010 г. специално за придобиване на поземлени имоти дружеството е усвоило 1 575 656 лв., а за купуване на урегулирани поземлени имоти със сгради – 1 157 763 лв. Това са средства, с които реално са осъществени сделки и са придобити имоти пред фронта на минните работи.

Мини „Марица-изток” е търговско дружество и няма правомощия да предлага обезщетения за пропуснати ползи на жителите. За такива хората могат да претендират само по съдебен ред.

И в днешните условия на затруднена икономическа картина в Република България, въгледобивното предприятие се опитва да създаде на хората възможно най-малки неудобства. Въпреки че държавният закон му дава право да навлезе в земята на собствениците, дори и ако те не са съгласни, Мини „Марица-изток” се старее да постигне консенсус със собствениците и да им наложи възможно най-малко вреди.

Значението на „Марица-изток” се изяснява още повече като се вижда какви правомощия ѝ се дават от държавата. Това е предприятие с национално значение, част от

националната сигурност на България. И неговото положение като икономически стабилизатор в региона на град Раднево е по-малката му роля в държавата.

ЦИТИРАНА ЛИТЕРАТУРА:

Койчева 1970: Койчева, Величка. Известия на историческото дружество в България. С., кн. 23, 1970

Овчарова 1946: Овчарова, Донка. Етнографско изследване на село Раднево, околия Старозагорска. Дипломна работа, представена в катедрата на Славянска етнография при СУ. С., 1946